

СУД І СУДОЧИНСТВО В ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ

РОГОВСЬКА Анастасія Ігорівна,
*студентка юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету*

Судова система кожної країни – існування її державності, запорука законних взаємовідносин між органами влади й суспільством, а також правомочності внутрішніх зв'язків кожного з них. Зразкове функціонування суду й судочинства – показник зрілості держави та її громадян. Вважаємо, що в історико-правовій науці недостатньо досліджено суд і судочинство в Західноукраїнській Народній Республіці періоду 1918-1919 років.

Історіографічний доробок заявленої наукової теми складають праці О. Вівчаренка, О. Копиленка, О. Мироненка, А. Мицака, Б. Тищика, М. Кобилецького, В. Чеховича, О. Карпенка та ін.

Метою наукової розвідки є розкрити зміст судової реформи ЗУНР.

Слід наголосити, що 9 листопада 1918 р. Українська Національна Рада створила вищий розпорядчий орган – Державний Секретаріат, в складі якого було Державне секретарство судівництва, до компетенції якого входила організація системи судоустрою новоствореної держави. Спочатку головою цього секретарства був С. Голубович. Державне секретарство судівництва поділялося на два основні відділи: адміністративний та законодавчий [6]. З проголошенням 1 листопада 1918 р., на західних землях України утворення незалежної держави, український національний провід відразу приступив до розбудови державного апарату, у складі якого формувалися органи охорони правопорядку. Починаючи з листопада 1918 року ЗУНР прийняла ряд законодавчих актів, з поміж яких і «Тимчасову організацію судівництва» (21 листопада 1918 р.), «Про державну прокуратуру» (18 грудня 1918 р.) та ін. Судова система ЗУНР опиралася на «Закон по тимчасову організацію судів і власті суддівської» від 21 листопада 1918 року. Крім розробки законопроектів, Державний секретаріат судівництва (ДСС) видавав відомчі нормативно-правові акти, спрямовані на забезпечення виконання законів. Це, зокрема, розпорядження «Про скорочення часу підготовляючої суддівської служби» від 11 лютого 1919 р., «Про суддівські іспити» від 20 лютого 1919 р., «Про підвищення оплати за доручення в цивільно-судових справах» від 1 березня 1919 р., «Про припинення діяльності судів присяжних» від 2 березня 1919 р., «Про визначення Трибуналу I інстанції, при якому будуть утворені окремі судові Сенати II і III інстанцій» від 8 березня 1919 р. та ін. [2, с. 18]. Основною функцією ДСС було організаційно-правове та матеріально-технічне забезпечення діяльності судів ЗУНР.

На початках судівництво ЗУНР здійснювали суди, сформовані на території «Австрійського вищого суду крайового у Львові» і від її імені здійснювали судочинство, розглядали «спорові, не спорові і карні» справи. Судову владу молодій державі очолив Державний Секретар судівництва О. Бурачинський, який розгорнув активну діяльність з перебудови судівництва.

Надзвичайно актуальними видаються міркування з приводу реформування судових органів відомого правника того часу, уродженця Тернопільщини С. Дністрянського. Судова влада, як окрема гілка загальної системи державної влади, на думку

С. Дністрянського, повинна мати як свої окремі органи так і окрему в законодавстві компетенцію. В основі конституційного інституту організації та діяльності органів судової влади пропонувалося покласти наступні принципи: рівність всіх громадян перед законом, недопустимість виключного правосуддя для окремих категорій (привілейованих); опосередкована участь народу (як джерела державної влади) у здійсненні правосуддя; правосуддя відділено від державного управління; самостійність і незалежність суддів; неможливість свавільного усунення суддів з посади; відповідальність суддів за недобросовісне виконання своїх службових обов'язків.

Наприкінці 1920 р. на замовлення уряду ЗУНР в еміграції С. Дністрянський підготував проект Конституції ЗУНР. Судова система республіки у конституційному проекті охоплює як окремі інституції суди, Державний судовий трибунал та голову Державної юстиції. «Судді призначаються Президентом Республіки, або заступаючим його Головою Державної Юстиції, остаточно і на все життя. Структурно судова система складалася: з повітових, окружних судів та вищого суду. Суд присяжних тимчасово припиняв діяльність у зв'язку з воєнним станом. Для її реформування було запроваджено ряд заходів. Мовою судочинства стала виключно українська мова, також було прийнято розпорядження про запровадження принципів гласності, змагальності, права звинуваченого на захист тощо. Уся територія держави була поділена на судові округи і судові повіти. Населення мало обирати окружних і повітових суддів. Для національних меншин було встановлено певну квоту. Загальна кількість суддів мала становити 144 чоловіки. Для отримання посади судді тепер необхідно було скласти іспит перед спеціальною комісією, членів яких призначав Державний секретар судівництва [4, с. 59]. Результати суддівських іспитів встановлювались за допомогою оцінок «дуже добре», «добре», «достатньо» і «недостатньо». Рішення про виставлення конкретної оцінки кандидатові комісія приймала більшістю голосів. Голосування відбувалось за прізвищами членів екзаменаційної комісії в алфавітному порядку, однак голова голосував останнім. Його голос був вирішальним, якщо різні точки зору набирали однакову кількість голосів. Спільне рішення комісії, яке підписував її голова, було остаточною. Кандидатові в судді вручалось свідоцтво з відповідною оцінкою. Відтак, голова екзаменаційної комісії передавав результати іспиту до ДСС. Усі судді та працівники судів зобов'язувались скласти присягу на вірність Українській державі. У зв'язку з «надзвичайними обставинами, ведення війни» [1] у судочинстві були внесені зміни. Українська Національна Рада розпорядилася, щоб до прийняття закону про судоустрій і судочинство попередні судді, а значну частину їх становили українці, та весь канцелярський апарат залишилися на своїх місцях. Звільнили тільки тих, хто скомпрометував себе антинародною, антиукраїнською діяльністю. Територія держави була поділена на 12 судових округів і 130 судових повітів. З урахуванням національного складу в них належало обрати суддів окружних і повітових судів (102 українця, 25 поляків, 17 євреїв) [5]. Оскільки суддів-українців не вистачало, Законом «Про скорочення підготовки судової служби» термін стажування суддів скорочувався з трьох до двох років. За воєнного часу законом тимчасово припинялася діяльність суду присяжних. У судочинстві запроваджувалися демократичні принципи гласності, змагальності, права звинуваченого на захист тощо, здійснювався перехід його на українську мову. Зокрема, тимчасово для розгляду кримінальних справ були створені трибунали першої інстанції. Суддів цих трибуналів призначав Державний Секретаріат судівництва, а затверджувала УНРада. У наукових розробках зазначено, що трибунали першої інстанції діяли у складі: 1) одноосібного судді (якщо покарання за вчинене правопорушення не перевищувало одного року в'язниці і грошова кара – неза-

лежно від розміру); 2) у всіх інших випадках трибунал діяв колегіально, у складі трьох суддів. Серед інших вимушених змін були: скорочення з трьох до двох років «підготовки до суддівської служби» і тимчасове припинення діяльності суду присяжних. До обрання функції другої і третьої судової інстанції виконували Окремий судовий Сенат другої інстанції та Окремий судовий Сенат третьої інстанції. Вони були створені 8 березня 1919 року при окружному суді у Станіславі [3].

З 30 листопада 1918 р. на території ЗУНР при кожній військовій команді запроваджувалися польові суди, діяльність яких поширювалася на військовослужбовців і цивільних осіб, що вчинили злочини проти безпеки, цілісності держави, її обороноздатності тощо. Смертні вироки, винесені судами, затверджувалися урядом республіки. Функції звинувачення у судочинстві виконувала державна прокуратура.

ЗУНР було створено військову прокуратуру, яку очолював генеральний військовий прокурор. У трьох військових областях існували військові прокуратури, в округах - військові офіцери. Прокуратура розслідувала найважливіші кримінальні справи, в основному пов'язані з розкраданням державного майна, та посадові злочини. Відсутність достатньої кількості прокурорських кадрів стала головною причиною неможливості забезпечення високоєфективної діяльності прокурорських органів у ЗУНР. Були створені також прокуратура на чолі з Генеральним державним прокурором, нотаріальна служба.

Таким чином, ЗУНР мала чітко побудовану структуру державного апарату, в тому числі органів правопорядку. Судові органи ЗУНР були важливою ланкою функціонування її державного механізму. Створення власної судової системи, органів прокуратури базувалися на відповідній нормативній базі. Значна частина керівництва ЗУНР були кваліфікованими правознавцями, котрі добре усвідомлювали необхідність формування ефективного суду для держави. Можна погодитися з думкою науковців В. Комара і С. Сворака, що організація і налагодження судової справи в ЗУНР проводились в інтересах більшості громадян і мала забезпечити спокій і нормальні умови життя та праці в краю. Проте, важке внутрішнє і зовнішнє становище не дало змоги повністю реалізувати ці плани.

Список використаних джерел:

1. Єфремова Н.В. Суд і судочинство в УНР, Українській державі, ЗУНР (1917—1920 рр.). Одеса: Фенікс, 2007. 297 с.
2. Збірник законів, розпорядків та обіжників проголошених Державним Секретаріатом Західноукраїнської Народної Республіки. Станіслав: Галичина, 1918. 348 с.
3. Лісна І. Становлення української державності в Галичині (1918—1923 рр.). Тернопіль: Ад-хок, 2001. 324 с.
4. Тищик Б.Й. Західно-Українська Народна Республіка (1918—1923). Історія держави і права. Львів: Тріада плюс, 2004. 468 с.
5. Ухач В.З. Історія держави і права України. Тернопіль, 2016. С. 192—193.
6. Чубатий М. Державний лад на Західній області Української Народної Республіки. Львів, 1921. С. 25.

